

לעילוי
נשמת

הר"ר
יוסף וולף ז"ל
ברוך מנדל הי"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה
החשובה
רודפת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ד"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "הדף היומי" בראשות הגר"ח ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחטי יוסר

גליון מס' 366

שקלים י"א-י"ז

בס"ד, א' סיון תשס"ו

השבוע בגליון

- כמה דברות היו על כל לוח מלוחות הברית?
- הדיברות נכתבו בכיוונים שונים
- כל לוח יוחד לחמשה דברות
- כשרבי יחיאל מפרז רצה להקריב קרבנות

כל יהודי נשאל על כל המצוות!

- נתינת צדקה בלילה
- בלילה "זמן דין גמור"
- מנהגו של בעל ה"דברי חיים" זצ"ל
- כיצד כלולים תרי"ג מצוות בעשרת הדיברות

דף טו"א רב חיננא בר פפא הוה מפליג מצוה

נתינת צדקה בלילה

בספרו "דברי תורה" (מהדורה א' אות קי"ז) מקונן בעל "מנחת אלעזר" זצ"ל, על "אותם הקמצנים, אשר לא יחפצו לעשות צדקה, וכשיגיע להם עני בלילה אומרים, שמחמירים מליתן צדקה בלילה...".

היודעים הקמצנים הללו את אשר הם דוברים? על מה מסתמכים הם, ומי אמר זאת? על כך ועוד במאמר הבא.

בלילה "זמן דין גמור": העובדה הבאה ברורה לחלוטין. החיד"א כותב בספרו "ברכי יוסף" (אוי"ח סיי רל"ה) את המשפט הבא: "בערבית זמן דין גמור, ולכן אז אינו זמן לתת צדקה. וכן כתבו גורי האר"י זצ"ל". כלומר, ב"שולחן ערוך" (אוי"ח סי' צ"ב סעי' י, יו"ד סי' רמ"ט סעי' י"ד) נפסק, כי טוב לתת צדקה לפני התפילה, שנאמר (תהלים יז טו), "אני בצדק אחזה פניך", אך לפני תפילת ערבית, האריז"ל לא נהג כן [אם כי ראוי לציין, שבשו"ע יו"ד שם נאמר, "לפני כל תפילה"]. הקמצנים נסמכים, איפוא, על דברי האריז"ל, אך מיד נברר, אם אכן זו כוונת האריז"ל.

תחילה ניגש למקור הנהגה זו. ה"ברכי יוסף" כותב, כי המקור לכך הוא בגמרתנו, בה מסופר, כי רבי חיננא בר פפא היה מהלך בלילה לחלק צדקה. פגשו שר הרוחות ותמה בפניו, מדוע הוא מסיג את גבולו, ענה לו רבי חיננא, כי "מתן בסתר יכפה אף". הפירוש המקובל למעשה זה הוא, כי שר הרוחות תמה, על כי רבי חיננא מהלך בלילה, שהוא זמן המזיקים. על כך השיבו רבי חיננא, כי הוא עוסק בצדקה המגינה מכל רע, כנאמר, "מתן בסתר - יכפה אף".

ברם, ה"ברכי יוסף" כותב, כי נראה לפרש שדו השיח ביניהם התנהל לגבי נתינת הצדקה עצמה (ראה "דברי תורה" שם ושו"ת מהרש"ם ח"ב סי' מ"ג, שהוכיחו כן ממשמעות הגמרא). שר הרוחות טען, כי בלילה אין בכח הצדקה לעורר את מידת הרחמים, שמסוגלת מצוות הצדקה לעורר, לפי שהלילה הוא זמן "דינים קשים", לאמר, מידת הדין מתוחה. רבי חיננא ענה לו, כי למרות זאת, הצדקה מועילה בכל עת.

העולה מדבריו, כי אין מניעה לתת צדקה בלילה, אלא שהמקיימה ביום זוכה לעורר יותר את מידת הרחמים ולשפע סגולות מצוות הצדקה [וכן עולה ממחרי"י צמח ב"ברכי יוסף" שם, ומלשון האריז"ל, ש"י"אין צורך].

אולם, מדברי כמה מגדולי ישראל המבארים את דברי האריז"ל עולה, כי יש מקום להזהר מנתינת צדקה בלילה, אם אפשר ליתנה ביום (עיי' "דברי תורה" ושו"ת מהרש"ם שם), מפני שעל פי ענייני הסוד והקבלה, יש בכך משום התגרות במזיקים.

ברם, מוסכם על הכל, כי חס וחלילה מלדחות עני המתדפק בלילה ומבקש צדקה, והמסרב ליתן צדקה לעני הזקוק לה, מבטל מצוות עשה של צדקה ועובר על איסור לא תעשה, ולא נאמרה הנהגת האריז"ל, אלא באדם המפריש מעות לקופת צדקה וכדומה,

דבר העיון

משלוח

הם עמדו מול החבילה ולא ידעו את נפשם. **הסיפור** מתחיל שנים רבות לפני כן. **שניהם** היו בניו. **הוא** היה אדם עתיר נכסים, ששלח את ידו בכל ענפי המסחר. הצלחתו העיקרית נבעה מן העובדה, שכל חומר גלם שנדרש לרכוש עבור אחד ממפעליו, לא היה רוכשו, אלא מיד היה מקים מפעל לייצור אותו חומר גלם, וכך חסך רבות בעלויות הייצור. **הנעליים** שיצאו ממפעל הנעליים שלו, היו כולן פרי בתי החרושת השונים שלו. בחבל ארץ ענק שנרכש על ידו, רעו פרות כרסתניות. חלבן המשובח עובד במחלבה שהקים. בבוא יומן, הן נשחטו בבית המטבחים שהקים, בשרן עובד במפעל הבשר שלו, ושווק ברשת המרכולים שלא פסקה להתפתח. מהעורות, איך לא, ייצרו את הנעליים המשובחים ביותר, ואף השרוכים יוצרו ב... **כזה** היה האיש. יוצר ללא הפוגה. **ביום** מן הימים הוא החליט לשגר למרחקים את שני בניו אהוביו. "טעם כמוס הוא עמדי, ולא אגלהו לכם", השיב לפניוניהם ולהפצרותיהם. שניהם חפצו עד מאד להשאר במחיצתו כל העת, כדי לזכות באהבתו ובקרבתו, עובדה שאין להמעט בה ערך, כשאביך נמנה על שועי תבל, אך זה מכבר ידעו, כי מהחלטתו אין להניאו, וכי אם יגרמו לו להרהר בה נוספות, היא עלולה אך להחמיר.

נטלו, איפוא, השניים את מיטלטליהם הרבים, ובלוויית פמליית המשרתים הגדולה שהעתיר עליהם אביהם, יצאו את העיר והרחיקו נדוד לארץ אחרת. **לא** שכחם אביהם. כמעט מידי יום ביומו היו

עילוי נשמת

מרת **מלכה מחלה הגר** ע"ה
ב"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
ליום השלושים לפטירתה
נלב"ע ב' אייר תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בנה ידידנו
הר"ר דוד הגר הי"ו

עילוי נשמת

הר"ר **ישעיהו אמיר** ז"ל
ב"ר משה ורחל ז"ל
נלב"ע כ"ה אייר תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י אשתו מרת רבקה ישעיהו תחי',
משפחות משה ומוטי ישעיהו
וצילה אפפל שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **רפאל חוזינב** ז"ל
ב"ר אשר ז"ל
ומרת מלכה שתבדלחט"א
נלב"ע כ"ז אייר תשס"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה אריה פודהורצר** ז"ל ב"ר ישראל אברהם הי"ד
נלב"ע חג השבועות תשס"ד **תנצב"ה**
הונצח ע"י ידידנו בני המשפחה שיחיו

שעדיף שיעשה כן ביום ולא בלילה.

בעל שו"ת "אפרקסטא דעניא" (חי"ג יו"ד סי' קפ"א) כותב, כי "בשום זמן ובשום אופן אין למנוע את עצמו מן הצדקה", וכוונת האריז"ל היא, כי בלילה אין לכוון את הכוונות הידועות ליודעי ח"ן, אותן הם מכוונים בשעה שנותנים צדקה ביום. הוא מוסיף: "ואין כאן נפקא מינא, רק להבאים בסוד ה', אבל לרוב המון בית ישראל, שאין אתנו יודע... בכוונת היחודים, עלינו לקיים מצוות הצדקה בכל זמן ועידן בתמימות ובפשטות וה' אוהב צדקות מעמיד כל דבר על מקומו בשלום".

מנהגו של בעל ה"דברי חיים" זצ"ל: מעניין לציין, כי האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל מעיד (שו"ת "דברי יציב" או"ח סי' רצ"ג), כי זקנו הגה"ק בעל ה"דברי חיים" זצ"ל, נהג למסור למשמשו את כספי הצדקה שהגיעו אליו בלילה, והשמש חילקם ביום. [ועיי' במש"כ ב"דברי תורה" שם עוד מהנהגות ה"דברי חיים" זצ"ל כשהוצרך לתת צדקה בלילה].

דף טז/ב בין כל דיבור ודיבור באותיותיה ובדקדוקיה

כיצד כלולים תרי"ג מצוות בעשרת הדיברות

במחזור זה של הדף היומי, זוכים לומדי הדף היומי ללמוד את ענייני לחות הברית ועשרת הדיברות, ביום חג מתן תורתנו, חג השבועות. בעשרת הדברות שנאמרו מפי הקדוש ברוך הוא במעמד הר סיני, כלולה כל התורה כולה. על המקורות לכך, וכיצד נרמזה התורה בעשרת הדברות - במאמר שלפנינו.

בעשרת הדיברות כלולה כל התורה: כבר בתקופת הגאונים עסקו רבותינו בנידון זה, והם קובעים, כי בעשרת הדברות מרומזים וכלולים תרי"ג המצוות, לפי שכל דיבר הוא כלל ושורש למצוות רבות. גמרתנו משמשת כאחד היסודות למסקנה זו.

בסוגייתנו אומר רבי חנניה בן יהושע: "בין כל דיבור ודיבור" של עשרת הדברות שנכתבו על לוחות הברית [הראשונים, "בית הלוי" דרוש י"ח], היו "דקדוקיה ואותיותיה של התורה", תוך שהוא משווה את עשרת הדברות לגלים גדולים בים, ואת יתר מצוות התורה, לגלים קטנים ההומים ביניהם, לפי שעשרת הדברות הם "כלליות התורה" ("תקלין חדתין"). במסכת תענית לתלמוד ירושלמי (פ"ד הלכה ה'), אף נאמר מפורשות, כי כל התורה כלולה בעשרת הדברות (עיי' "קרבן העדה" שם, וראה עוד רש"י שמות כד/ב).

כל יהודי נשאל על כל המצוות! אכן, במדרש (שיר השירים רבה פ"א אות ב') נאמר, בשעת מתן תורה, נשאל כל אדם מישראל על כל דיבר ודיבר, אם הוא מקבלו, תוך פירוט דיניו, עונשיו, גזירותיו, פרטיו ודקדוקיו. כוונת הדברים, כי כל דיבר מייצג אשכול של מצוות רבות, ולפיכך פירוט זאת לכל אדם מישראל, שיידע את אשר הוא מקבל על עצמו.

כיצד כלולה התורה בעשרת הדיברות?

בנידון זה עסקו רבים מגדולי הדורות, וראשון להם רב סעדיה גאון, אשר חיבר "אזהרות", הלא הם מניין מצוות התורה, בלשון חרוזים, כדי לאמרם בחג השבועות. ב"אזהרות" אלו פירט רב סעדיה גאון, כיצד כוללים עשרת הדברות את כל מצוות התורה, ובדבריו הוא כותב, כי הקב"ה: **"בְּחֻמְתּוֹ פִּוְלַת בְּעֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת - תְּרִי"ג מִצְוֹת לְהוֹרֹת"**.

רבינו בחיי, מפרט בספרו "כד הקמח", כי רמ"ח מצוות עשה, כלולות בשלשת הדברות שהן מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה, כלולות בשבעת הדברות שהן מצוות לא תעשה. להלן נציין שתי דוגמאות.

הדיבר (שמות כ/ב) "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", הוא מצוות עשה להאמין בקב"ה, אשר הוציאנו מארץ מצרים (רמב"ן ס). במילה "מצרים" שבדיבר זה, כלולות כל המצוות שהן זכר ליציאת מצרים, כגון, לקדש את הבכורות, בכור אדם, בהמה ופטר חמור; לחוג ברגלים, ועוד. כך כל מילה מעשרת הדיברות, מרמזת על אשכול של מצוות.

הדיבר (שם, ג) **"לא תעשה לך פסל"** הוא מצוות לא תעשה, שאין לעבוד עבודה זרה. בדיבר זה כלולים כל איסורי עבודה זרה, ושארן להתדמות לעובדיה, כפי שפירט הרמב"ם (הל' עבודה זרה) ארבעים ותשעה איסורי לא תעשה, להתרחק מעבודה זרה [ועיי' שמפרט את רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, אחת לאחת].

מעניין לציין, כי מניין מצוות מקוצר, היה משנים קדמוניות. הראשונים הביאו את דברי רב סעדיה גאון, כי מניין מצוות מקוצר היה כתוב על האבנים שהקימו ישראל בהכנסם לארץ, וזו כוונת התורה (דברים כז/ד), "וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת", ולכך כיוון הנביא (יהושע ח/לב): "ויכתבו שם על האבנים את משנה תורת משה" (אבן עזרא דברים שם, ורד"ק יהושע ומאירי סוטה לג/ב).

רמז נפלא: במדרשים רבים (מדרש רבה במדבר פרק י"ג אות ט"ז ועוד) מובא רמז נפלא, לפיו מהתיבות "אנכי ה'..." עד, ולא עד בכלל ("מתנות כהונה", שם), התיבות "אשר לרעד", יש 613 אותיות, כמניין תרי"ג מצוות. לגבי שבע האותיות הנוספות, "אשר לרעד", כותב המדרש, כי הם כנגד שבעת ימי בראשית, "ללמדך, שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה". יש האומרים ("תורת העולה" לרמ"א, חי"ג פל"ח), כי הן רומזות לשבע מצוות עשה מדרבנן; חנוכה. פורים. עירובין. נר שבת. נטילת ידיים. הלל. ברכות. יחד, 620 האותיות הרומזות ל - 620 המצוות, עולות למניין "כתר", על שם שבני ישראל עוטרו בכתר של תורה. (עיי' "תורה שלמה" כרך ט"ז במילואים א').

מגיעים משלוחים מרחוק, ממעונו של האב. מזון, כסף, בגדים, וכל דבר מה שרק יכולים היו לחשוב כי הם זקוקים לו, היו מקבלים בשפע ובתדירות, ויחיו שניהם בשלווה ובשלום.

ויהי היום, והשליח התדפק על דלתם ובאמתחתו חבילה אחת בלבד. מיד בלכתו מיהרה השניים לפתוח את החבילה הבלתי שגרתית, ולעיניהם נגלו זוג מכנסיים. זוג אחד בלבד. תוך זמן קצר גילו השניים, כי באחד הכיסים מסתתר ארנק גדוש יהלומים. חיש מהרה פרץ ויכוח נוקב ביניהם, למי מיועדים המכנסיים. זה אומר בכה, וזה אומר בכה, בעוד שניהם לוטשים עין אל היהלומים המצורפים אליהם.

לא רק ביהלומים גופם חשקה נפשם. היה זה האיתות הראשון הברור שנשלח מאת אביהם, את מי מהם הוא מייעד לתפקיד בכיר בממלכת העסקים שלו, והדי ויחיו שניטש ביניהם, עלו ויצאו מביתם, ותהום כל העיר. האחד טען, כי הוא סוחר יהלומים, ואחיו אינו מבין בהם מאומה. השני טען, כי ביהלומים אמנם אינו מבין, אך במכנסיים... הן יצא לו שם של מומחה לגזירה ולתפירה. שב הראשון וטען...

חביבים היו שני האחים על תושבי המקום, ולקראת ערב היו כל המעורבים בנידון תוהים אל מול המכנסיים שנתלו לראווה בחצר הבית, לאמר, מי האיש אשר יצליח להכריע בין שני האחים, שניהם אהובים ונחמדים, אך של מי המכנסיים?

בשעת לילה מאוחרת, כבר התארגנו במקום אנשים טובים לחלוקת שתייה ומזון לסקרנים הרבים, והיו שאף ארגנו התרמה מיוחדת לשם כך. השעות נקפו, ופתרון - אין. לאחר חצות הלילה, כבר נפרשו מזרנים ושמיכות סביבות הבית. אנשים סירבו לעזוב את המקום, עד יוכרע הדיון המרתק. המכנסיים כבר נעטפו ביד אוהבת בניילון, כדי שלא יפגמו מן הקור ומן הטל, ומרחוק, נדמה המקום כאתר תיירות פסטורלי, על שלל הנרות שהדליקו אנשים כדי להאיר את סביבותיהם. איש לא ידע כיצד יסתיים האירוע.

עם אור ראשון, פקח את עיניו שכן קשיש, הביט בתדהמה מחלון ביתו במחזה, ונגיש לברך, על מה המהומה. מתנדבים רבים עמלו לסבר את אוזניו בשפת אמו, כי הגיעו מכנסיים מן האב העשיר, בתוכם אוצר יהלומים, והמכנסיים אף מסמלים את מעמד הבכורה של מי מהבנים שיזכה בהם.

אני מבין אתכם, לחש הקשיש, וביקש לזמן אליו את שני הבנים. הללו הגיעו אליו נעים ומותשים. "אחים יקרים. אנא, מדרו את המכנסיים, ותראו למי הם מתאמים...".

תשואות הקהל למראה האח הכחוש והצנום מבין השניים, לא הותירו מקום לפקפוקים. המכנסיים הלמו אותו. אחיו, עב הכרס ורחב הגרם, לא ניסה אפילו למדוד אותם. הבחירה היתה ברורה. המכנסיים שלו. היהלומים שלו. לו הבכורה.

כל טענה וסברה שהועלתה בשעות הארוכות שחלפו מאז הגיעו המכנסיים מן האב, נגווה ונעלמה, ושניהם קיבלו את ההכרעה, כאיש אחד בלב אחד.

★ ★ ★

הגמרא במסכת שבת (פח/ב) אומרת: אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?... תנה הודך על השמים! אמר לו הקדוש ברוך

כמה דברות היו על כל לוח מלוחות הברית?

מזה דורות רבים, נוהגים לעטר את ארון הקודש בדמות שני לוחות הברית. התבנית אחידה בכל הקהילות מקצה העולם ועד קצהו: על כל לוח כתובים חמש דברות. לומדי הדף היומי, מופתעים בוודאי לגלות, כי זו רק שיטה אחת בגמרא, מתוך ארבע שיטות!

רבי חנינא בן גמליאל אכן סובר, כי חמשה דברות בלבד נכתבו על כל לוח. אולם, חכמים סוברים, כי על כל לוח נכתבו עשרת הדברות, ואילו רבי שמעון בר יוחאי סובר, כי עשרת הדברות נכתבו פעמיים על כל לוח, מלפניו ומאחוריו, ורבי סימאי סובר, כי עשרת הדברות נכתבו ארבע פעמים על כל לוח!

הדעה הרווחת בספרי המפרשים היא, וכך נקטנו במהדורת "המאור המבואר" למסכת שקלים בהוצאת "מאורות הדף היומי", כי לדעת רבי סימאי נכתבו עשרת הדברות על כל אחד מארבעת צדדיו של כל לוח.

ברם, קיימות דעות נוספות שונות ומגוונות, הן בדבר מיקום עשרת הדברות על לוחות הברית, והן לגבי אופן כתיבתם.

יש מפרשים שנקטו שהדברים כפשוטם, שעשרת הדברות נכתבו על הלוחות, כרגיל. לדעת רבי חנינא בן גמליאל, נכתבו חמשה דברות על כל לוח. לדעת חכמים, על כל לוח נכתבו עשרת הדברות פעם אחת. לדעת רשב"י, עשרת הדברות נכתבו פעמיים על כל לוח, מלפניו ומאחוריו. לדעת רבי סימאי, עשרת הדיברות נכתבו ארבע פעמים על כל לוח, 10 על כל צד (ערוגת הבושם הקדמון ח"א עמוד 195). לדעת התנאים שעשרת הדברות נכתבו יותר מפעם אחת, הדבר נועד לאפשר את קריאתם של הדיברות מזוויות שונות (ראה "קרבן העדה" כאן, פירש ר"ש סירילאו כאן, ובשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ט). [לפיכך, גם לרבי סימאי, לא נכתבו מצדם העליון והתחתון, כי קשה הקריאה מצדדים אלה, רדב"ז שם].

הדיברות נכתבו בכיוונים שונים: אחרים נקטו, כי עשרת הדברות נכתבו בכיוונים שונים על פני הלוח, מלמעלה למטה ומלמטה למעלה (ראה פירוש ר"ש סירילאו כאן).

כל לוח יוחד לחמשה דברות: רבי יוסף מטראני, המב"ט (ב"בית אלוקים" שער היסודות פרק י"ב, ד"ה "ומפני שיש מעלה"), כותב, כי ניתן לפרש, שהכל מודים, שעל הלוח האחד נכתבו חמשת הדברות הראשונים, ועל הלוח השני נכתבו חמשת הדברות האחרונים, אלא שלדעת רבי חנינא בן גמליאל, נכתבו חמשה דברות פעם אחת על כל לוח, ואילו חכמים חולקים וסוברים, כי על הלוח הראשון נכתבו פעמיים חמשת הדברות הראשונים, ועל הלוח השני נכתבו פעמיים חמשת הדברות האחרונים (עיי"ש טעמו לכפילות עשרת הדברות). לדבריו, לדעת רבי שמעון בר יוחאי, נכתבו חמשת הדברות הראשונים ארבע פעמים על הלוח הראשון, פעמיים מלפנים ופעמיים מאחור, וכן נעשה בלוח השני. ואילו רבי סימאי סובר, כי חמשת הדברות נכתבו פעמיים על כל אחד מארבעת צדדיו של הלוח.

כיצד היו האותיות כתובות משני עברי הלוחות? הרדב"ז (שם) כותב, כי היו האותיות חקוקות מעבר לעבר בדרך נס, ויש מפרשים, כי הן נחקקו שורה למטה משורה, ולא שורה מול שורה, לאמר, "כבד את אביך ואת אמך" נכתב בצד אחד, מול הרווח שבין שתי הדברות הראשונים שנכתבו בצד השני (עיי"ש במפרשים הנ"ל ובבית אלקים שם).

איחוד כל שיטות התנאים: דעה מעניינת ביותר, היא דעתו של רבי מנחם עזריה מפאנו, הרמ"ע מפאנו, שעשרת הדברות היו כתובים על כל צדדי הלוח; מלפנים, מאחור, מימין, משמאל, מלמעלה ומלמטה. בפירושו המרתק, הוא מאחד את ארבעת שיטות התנאים לשיטה אחת, כדלהלן.

הן הלוח, אומר הרמ"ע מפאנו, היה ששה על ששה טפחים ועביו שלשה טפחים. על כל לוח, איפוא, נכתבו עשרת הדברות מלפנים וכן מאחור, הרי לנו עשרים דברות על כל לוח. זאת ועוד, גם בארבעת צדדיו הנוספים של כל לוח: ימין, שמאל, למעלה ולמטה, נכתבו הדברות! ברם, מאחר שעובי הלוח היה ברוחב שלשה טפחים, בניגוד לשטחו שהיה ששה טפחים על ששה טפחים, הרי שבכל צד נכתבו חמשה דברות בלבד. אם נסכם את סך הדברות שעל כל לוח יעלו בידינו 40 דברות: 10 מלפנים. 10 מאחור. 5 מלמטה. 5 מלמעלה. 5 מימין. 5 משמאל.

מעתה, אומר הרמ"ע מפאנו, לא נחלקו התנאים לגבי מספר הדברות שהיו על כל לוח, אלא כל אחד מהם דיבר על אופן שונה של הצגת הלוחות: כאשר ירד משה רבינו ע"ה עם הלוחות, הוא החזיקם צמודים זה לזה כספר סגור, וכנגד פניו לא ראה אלא צד אחד של כל לוח, שרחבו שלשה טפחים, ועל כל צד הן היו כתובים חמשה דברות בלבד - הוא שאמר רבי חנינא בן גמליאל, "חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה".

כאשר הוא פתח את הלוחות כספר והראה לישראל את שטחו הרחב של הלוח, הם ראו עשרה דברות בכל לוח - הוא שאמרו חכמים, "עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה". כאשר הוא הרים את הלוחות לעיני העם, נוכחו בכך שמלפנים ומאחור הם כתובים - הוא שאמר רבי שמעון בר יוחאי, "עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה".

הוא למשה: החזיר להן תשובה!... אמר... תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". אמר להן (למלאכים): למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה - "לא יהיה לך אלהים אחרים". בין הגויים אתם שריוון שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - זכור את יום השבת לקדשו. כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - לא תשא. משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה - כבד את אביך ואת אמך. אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה, לא תרעז לא תנאף לא תגנב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא...

★ ★

אל יטען איש מישראל, "התורה ארוכה מארך מדה ורחבה מיני ים, איני מסוגל!". אמת, ארוכה היא ורחבה, אין לשער את עומקה. אבל... היא נכתבה לבני אדם! המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 93-570-03 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורך

מענה לשון

דף יז/א ים של טבריא

לשון התלמוד הירושלמי

לתלמוד הירושלמי לשון מיוחדת משלו, השונה מהן המוכר ללומדי התלמוד הבבלי, בכל תחומי הלשון: אוצר המילים, הצורות, הדקדוקיות, הכתיב, הסגנון והמינוח. זאת ועוד, רבו שיבושי הנוסח בתלמוד הירושלמי, בעטיים ובעטם של מעתיקים, מגייהים ומדפיסים, שלא הכירו על בורין את הלשון הארמית הגלילית, ואת העברית הייחודית של אמוראי ארץ ישראל.

וכבר כתב הרשב"א (שו"ת המיוחסות לרמב"ן, סי' צ"ו): "כבר ידעת שרבו השיבושים בנוסחאות שבירושלמי, והסבה הגדולה: למעוט השגחת הלומדים בו, ואין עומדין עליו רק אחד בדור".

חוקרי הלשון עמדו על כך, שלומדי הירושלמי וסופריו הרכיבו את לשון הבבלי על לשון הגליל. להלן דוגמה לתופעה זו מגמרא הנלמדת השבוע במסגרת הדף היומי.

שמה של העיר קִפְרָה, כפי שמקובל בפינו היום, נהגה (ככל הנראה) בפי האמוראים "קִפְרָה", ובכתיב הארץ ישראלי המקורי יש לפחות שתי יו"דן. הגייה זו קרובה לשמו של "טיבירואיס" הקיסר הרומי, שעל שמו נקראה העיר, כאמור במדרש (בראשית רבה פרשה כ"ג): "טבריה על שם טיבירואיס".

הכתיב המקורי נשמר יותר בכתב יד ליידין, המכיל את הירושלמי בשלמותו, מאשר בדפוסים, שאליהם חדרה הצורה הרגילה בתלמוד הבבלי: "טיבריא". למשל בדף יז/א נדפס פעמיים "הערה" - זה ים של טבריא... ימא דטבריא", ואילו בכתיב ליידין נכתב: "ים שלטיבריא" (עמ' 626).

אכן, אין זו טעות, שתי המילים "שלי" ו"טיבריא" כתובות בלא רווח ביניהן בכתיב ליידין, לעומת הדפוסים המפרידים את המילה "שלי" כמילה בפני עצמה.

להערות ותוספות לפניה הלשונית:

frank@geronimeda.net

מנינים

דף יז/א אחד בדור אנוש

מתי נוצר הים הגדול?

בגמרתנו נאמר, כי גבול הים הגדול התרחב פעמיים מאז בריאת העולם, פעם אחת בדור אנוש, ופעם אחת בדור הפלגה. לאור גמרתנו מסביר ה"משך חכמה" (דברים לד/ב) את מחלוקת התנאים (ברכות ד), איזו ברכה יש לברך על הים הגדול, האם "עושה מעשה בראשית", או "שעשה את הים הגדול" - כך סובר רבי יהודה. שיטת רבי יהודה מובנת היטב, מפני שהים הגדול התרחב והתעצם לאחר מעשה בראשית...

דף ט/א לא היה אית בני נש דילעון דאורייתא

אחר מתן תורה - תורה ורק תורה

גמרתנו מספרת, כי אמורא סיפר לרעהו, כי אבותיו נדבו כספים כדי לפאר את בית הכנסת. ענה לו הלה, וכי לא היו לומדי תורה הזקוקים לפרנסה?! אמר הגרא"מ שך זצ"ל: שמעתי שהיתה משפחה של גבירים שאמם נפטרה והם ביקשו לקבורה בארץ ישראל והדבר עלה הון רב והיה מי שהציע שינדבו כסף זה להחזיק תורה ויהיה הדבר לעילוי נשמתה. כאשר הם שאלו את החפץ חיים זצ"ל הוא אמר, כי אכן, אין דבר גדול בימינו מהחזקת תורה. שמא תאמר, אברהם שילם ארבע מאות שקל כסף לשם קניית מערת המכפלה?! לא היא, דבר זה היה קודם מתן תורה!...

דף יז/א באה כמין יד ונטלתן מידו מפתח הישיבה

ישיבת ואלוז'ין נסגרה, כידוע, בחודש שבט שנת תרנ"ב. שנה ומחצה לאחר מכן, באב ה'תרנ"ג, נסתלק ראש הישיבה, הנצי"ב מואלוז'ין זצ"ל. כאשר הספידו בנו רבי חיים ברליו, פתח ואמר: נאמר כאן בגמרא, כי כאשר נחרב בית המקדש, זרקו הכהנים את מפתחותיו כלפי מעלה, ויצאה יד וקבלתם. הנצי"ב, אמר, היה מפתח כזה של הישיבה. כאשר נסגרה הישיבה, שוב לא היה לו את תפקידו הגדול; יצאה יד ממרום ונטלתו...

לעילוי נשמת

הר"ר משה ברוך (בני) המלסדורף ז"ל
בן יבדלחט"א ר' אברהם חיים הי"ו
נלב"ע ד' סיון תשס"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י משפ' המלסדורף שיחי'
- ת"א, גבעת שמואל

לעילוי נשמת

מרת שושנה רייזי בוקסבוים ע"ה
ב"ר ברוך ורחל ז"ל
נלב"ע א' סיון תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י אחותה אלה ריף
ומשפחתה שיחיו - פתח תקוה

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף עודד ז"ל
ב"ר זכריה יחיא ז"ל נלב"ע ב' סיון תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י רעייתו גבי יהודית תחיה
בניו, בנותיו ומשפחותיהם שיחיו

כאשר עמדו הלוחות מוכנים לקריאה והתבוננו בהם ישראל, הבחינו, כי הם כתובים מכל עבריהם - הוא שאמר רבי סימאי, "ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה". דברי הרמ"ע מפאנו נכתבו בספרו עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"ב פ"ב), והועתקו בפירושו "מראה הפנים" שבסוף מסכת שקלים הנדפסת בתלמוד הירושלמי. נציין, כי הרמ"ע מפאנו כותב, שהצורך בקריאת הלוחות מכל עבר הוא, כדי לאפשר לבני ישראל שחנו בארבעה דגלים סביב המשכן, לקרוא את הלוחות מכל העברים. מדברים אלה עולה, כי הלוחות שימשו לקריאה בזמנים מסויימים, או בזמן מסויים, כאשר העם עומד על מקומו בארבע קצוות המחנה.

דף כב/א-ב

כשרבי יחיאל מפריז רצה להקריב קרבנות

במסכת שקלים אנו לומדים על מחציות השקל שנתרמו על ידי העם, ונועדו לרכישת קרבנות ציבור להקרבה בבית המקדש, לפי שקרבנות ציבור אינם יכולים לבוא משל היחיד, שהרי של ציבור המה. נידון זה התעורר ביתר שאת, בעקבות רבי אישתורי הפרחי, בעל ה"כפתור ופרח", אחד מן הראשונים, שנולד בתחילת האלף השישי בפרובנס, חבל ארץ בצרפת, בו פרחה קהילה יהודית גדולה בימי הביניים. רבי אישתורי הפרחי, אשר עלה לארץ ישראל, חקר אותה ואת הלכותיה, והוא מספר, כי אף על פי שהכנס להר הבית בזמן הזה, בו כולנו טמאי מתים, חייב כרת, בכל זאת, אמר לו "מה"ר ברוך ז"ל", כי רבינו יחיאל מפריז אבה לעלות ירושלימה בשנת ה' י"ז, כדי להקריב בה קרבנות, שהרי, טומאה הותרה בציבור, וקרבנות ציבור ניתן להקריב גם בטומאה. מיני אז ועד תקופתנו, דנו רבים בנושא זה, אם אכן קיימת אפשרות מעשית לכך, והסיקו, כי אין כל אפשרות לעשות כן, מפני מכלול נידונים הלכתיים שאין בידינו הידע והסמכות להכריע בהם, בעיקר, מקומו של המזבח (עיי' רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ב הל' א'), ועוד.

רבי יעקב עמדין (שו"ת "שאלת יעב"ץ" ח"א סי' פ"ט, מובא גם בשו"ת "חתם סופר" יו"ד סי' רל"ו), חקר מעשה זה מן הזווית של מסכתנו. מאחר שמדובר בקרבנות ציבור, כיצד ירכשום? הרי יש צורך לקנותם בשקלים שנתרמו על ידי העם; כלום היה ביד רבי יחיאל לאסוף שקלים מפזורי הגולה? לפיכך הוא מסיק, כי סביר להניח שהתכוון רבי יחיאל להקריב קרבן פסח. קרבן פסח, אף על פי שקרבן יחיד הוא, נאמר בו דין "טומאה הותרה בציבור", שאם רוב העם טמאים, רשאים להקריבו בטומאה. ברם, אין קביעה זו, שקרבנות ציבור ניתן להקריב משקלי כל העם בלבד, מוסכמת על הכל. הנה, הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח הל' ז') פוסק: "אף כל קרבנות הציבור שהתנדב אותן יחיד משלו כשרים ובלבד שימסרם לציבור". לא היתה, איפוא, מבחינה זו, כל מניעה להקריב קרבנות ציבור, אף בלא שירכשו מכספי השקלים, לפי שיכול היה לנדב בעצמו בהמה עבור קרבן ציבור (ראה שאלת יעב"ץ שם).

זאת ועוד, על אודות טענת רבי יעקב עמדין, כי אין אפשרות לגבות שקלים מכל העם - השיב בעל ה"דרישת ציון" (סי' ל"ט), כי גם בתחילת תקופת בית שני, נותר רוב העם בגולת בבל, ועזרא הסופר ומעט היהודים שעלו לארץ ישראל בהנהגת עזרא הסופר, קיימו מצוות מחצית השקל כמתואר במסכתנו. והנה, במשנה מבואר, כי לא היה די באיסוף מחצית השקל מן העם שבציון, הרי לנו, כי היושבים בגולה לא תרמו מחצית השקל, ובכל זאת קיימו מצווה זו במיעוט היהודים שהיו בארץ ישראל. אף המהר"ם שיק (יו"ד סי' רי"ד) תמה על הטוענים כי קיימת בעיה להקריב קרבנות ציבור בזמן הזה מפני חסרון שקלי ציבור. שכן, בגמרא (תענית יז/א) משמע, שמשיח יכול לבוא כל יום, ובו ביום יקריבו קרבנות. והיאך יאספו שקלים מכל ישראל בו ביום? הרי לך שאין הדבר מעכב...

המהר"צ חיות (בשו"ת מהר"צ חיות בסופו, קונטרס עבודת המקדש) סומך את ידיו על מסקנתו של רבי יעקב עמדין, ואף טעם נוסף באמתחתו; גם אם מבחינה מעשית ניתן היה לאסוף שקלים מעם ישראל, לא היתה בכך תועלת מבחינה הלכתית. שהנה, ברמב"ם (הל' שקלים פ"א הל' ח') מבואר, כי מצוות השקלים נוהגת בזמן הבית בלבד. על כרחך, שלא חפץ רבי יחיאל להקריב קרבנות ציבור, כי אם קרבן פסח. [אולם, הוכחתו של מהר"צ חיות טעונה ביאור, שכן, יתכן מאד, שהסיבה שאין מפרשים שקלים אלא בזמן שבית המקדש קיים, היא מפני שכאשר בית המקדש אינו קיים, אין מקריבים קרבנות, והשקלים יוותרו ללא תכלית, ראה "שקל הקודש" על הרמב"ם שם. אולם, אם ניתן היה להקריב קרבנות ציבור גם בזמן שאין בית המקדש קיים, אין כל עילה לכך שלא יאספו שקלים מן העם].

לסיום נזכיר שוב, כי מלבד עניין השקלים קיימות צרורות בעיות הלכתיות בלתי מבוטלות, מחמתן אין כל אפשרות להקריב קרבנות בזמן הזה, ואין לנו אלא להמתין בציפייה לביאת הגואל, במהרה בימינו. אמן.